

BOSHLANG‘ICH SINIF O‘QUVCHILARIDA EKOLOGIK MADANIYATNI SHAKLLANTIRISHNING PEDAGOGIK ASOSLARI

Jumanova Soliha G‘ayrat qizi

Guliston davlat pedagogika instituti

Boshlang‘ich ta‘lim yo‘nalishi talabasi

E-mail: solihajumanova908@gmail.com

***Annotatsiya.** Mazkur maqolada boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida ekologik madaniyatni shakllantirishning pedagogik asoslari yoritilgan. Unda ekologik tarbiyaning mazmuni, maqsadi va ahamiyati haqida fikr yuritilib, bolalarda atrof-muhitga nisbatan ongli munosabatni shakllantirishning samarali usul va vositalari ko‘rib chiqiladi. Shuningdek, maktabda ekologik ta‘lim-tarbiyani tashkil etishda o‘qituvchining roli, dars jarayonida qo‘llaniladigan interaktiv metodlar hamda darsdan tashqari faoliyatlarning o‘rni tahlil etiladi. Maqolada boshlang‘ich sinf yoshidagi bolalarning yosh va psixologik xususiyatlarini inobatga olgan holda ekologik madaniyatni rivojlantirishga doir taklif va tavsiyalar berilgan.*

***Kalit so‘zlar:** boshlang‘ich sinf, ekologik madaniyat, ekologik tarbiya, pedagogik asoslar, ta‘lim-tarbiya jarayoni, o‘quvchilar, atrof-muhit, ekologik ta‘lim, interaktiv metodlar, o‘qituvchi roli.*

***Аннотация.** В статье рассматриваются педагогические основы формирования экологической культуры учащихся младших классов. В статье рассматриваются содержание, цели и значение экологического образования, рассматриваются эффективные методы и средства формирования у детей осознанного отношения к окружающей среде. Анализируется роль учителя в организации экологического образования в школе, интерактивные методы, используемые в урочном процессе, роль внеурочной деятельности. В статье даны предложения и рекомендации по формированию экологической культуры у детей младшего школьного возраста с учетом их возрастных и психологических особенностей.*

***Ключевые слова:** начальная школа, экологическая культура, экологическое образование, педагогические основы, образовательный процесс, учащиеся, окружающая среда, экологическое образование, интерактивные методы, роль учителя.*

***Annotation.** This article discusses the pedagogical foundations of the formation of ecological culture in primary school students. It discusses the content, purpose and importance of ecological education, and considers effective methods and means of forming a conscious attitude towards the environment in children. It also analyzes the role of the teacher in organizing ecological education at school, the interactive methods used in the lesson process, and the role of extracurricular activities. The article provides suggestions and recommendations for the development of ecological culture in primary school children, taking into account the age and psychological characteristics of the child.*

***Key words:** primary school, ecological culture, ecological education, pedagogical foundations, educational process, students, environment, ecological education, interactive methods, teacher's role.*

KIRISH

Hozirgi davrda ekologik muammolar insoniyat oldida turgan eng dolzarb masalalardan biriga aylangan. Atmosfera, suv, tuproq ifloslanishi, o'simlik va hayvonot dunyosining qisqarishi, iqlim o'zgarishi kabi global muammolar zamonaviy ta'lim tizimiga ham jiddiy vazifalarni yuklamoqda. Bu esa yosh avlodda ekologik ong, ekologik madaniyat va tabiatga nisbatan ongli munosabatni shakllantirish zaruratini yanada oshirmoqda.

Ayniqsa, boshlang'ich ta'lim bosqichida ekologik tarbiyani yo'lga qo'yish nihoyatda muhimdir. Chunki bu yosh davr bolalarning shaxs sifatida shakllanishi, axloqiy mezonlari va hayotiy qadriyatlarining rivojlanish bosqichidir. Shu sababli, ularning ongiga tabiatni asrash, atrof-muhitga ehtiyotkorlik bilan munosabatda bo'lish, ekologik muammolarga befarq bo'lmaslik kabi tushunchalarni singdirish o'qituvchining asosiy pedagogik vazifalaridan biri hisoblanadi.

Boshlang'ich sinf o'quvchilari uchun ekologik madaniyatni shakllantirishda faqatgina nazariy bilim berish emas, balki amaliy faoliyatlar, kuzatishlar, o'yinlar, interaktiv metodlar va darsdan tashqari tadbirlar orqali tabiatga bo'lgan mehr-muhabbatni uyg'otish muhim ahamiyat kasb etadi. Bu jarayonda o'qituvchining pedagogik yondashuvi, metodik mahorati, bolalar psixologiyasini chuqur anglash darajasi hal qiluvchi rol o'ynaydi.

Ushbu maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilarida ekologik madaniyatni shakllantirishning pedagogik asoslari chuqur tahlil qilinadi. Ekologik tarbiyaning mazmuni, maqsadlari, metod va vositalari, shuningdek, bu borada o'qituvchining roli va dars jarayonida qo'llaniladigan samarali metodik yondashuvlar keng yoritiladi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODLAR

Boshlang'ich ta'lim tizimida ekologik tarbiyaning mazmun-mohiyati, pedagogik asoslari va amaliy yo'nalishlari bo'yicha ko'plab ilmiy-pedagogik tadqiqotlar olib borilgan. Ushbu tadqiqotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, ekologik madaniyatni shakllantirish masalasi murakkab, ko'p jihatli va bosqichma-bosqich yondashuvni talab qiluvchi jarayondir.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining so'nggi yillarda ta'lim va ekologiya sohalarini rivojlantirishga qaratilgan qaror va farmonlarida yosh avlodga ekologik tarbiya berish, ularning ekologik dunyoqarashi va mas'uliyatini oshirish masalalariga alohida e'tibor qaratilmoqda. "Yashil makon" umumxalq loyihasi, Ekologik partiyaning tashabbuslari hamda "Ekologik madaniyatni yuksaltirish milliy dasturi" shular jumlasidandir. Ular o'z navbatida ta'lim tizimida ekologik yo'nalishdagi faoliyatni kuchaytirishga xizmat qilmoqda.

Mahalliy pedagog olimlardan A.Azizxo‘jayev, N.Quronboyeva, H.To‘xtaev kabilar o‘z asarlarida ekologik tarbiyaning mazmuni, metodik yondashuvlari, yosh xususiyatlarini inobatga olgan holda ta‘lim jarayoniga tatbiq etish yo‘llarini asoslab berganlar. Xususan, H.To‘xtaev ekologik madaniyatni shaxsning atrof-muhitga nisbatan ongli, mas‘uliyatli va axloqiy munosabati sifatida izohlaydi va bu munosabatni erta yoshdan shakllantirish lozimligini ta‘kidlaydi.

Xorijiy tadqiqotlarga nazar solsak, J.Dyuining tajribaga asoslangan ta‘lim konsepsiyasi, M.Montessorining bolalarni erkinlik orqali o‘qitish g‘oyalari, J.Piajening bolalar fikrlash jarayonini rivojlantirish haqidagi qarashlari ekologik tarbiyani erta yoshda boshlash zarurligini nazariy jihatdan asoslaydi. Ularning izlanishlarida bolani tabiat bilan bevosita aloqaga kirishga undash, kuzatish va amaliy faoliyat orqali o‘rganishga alohida urg‘u berilgan.

Shuningdek, rus pedagoglari V.A.Suhomlinskiy va A.N.Leontyev bolalarda tabiatga mehr uyg‘otish, hissiy-estetik tarbiya berish, o‘qituvchining shaxsiy namunasi orqali ijobiy munosabat shakllantirish zarurligini ilgari surganlar. Suhomlinskiy fikricha, “tabiat – bu buyuk ochiq darslik bo‘lib, uni yurak orqali o‘qitish kerak”.

Shu nuqtai nazardan ko‘rib chiqilganda, ilmiy-pedagogik manbalar ekologik madaniyatni aynan boshlang‘ich sinflarda shakllantirishga alohida urg‘u beradi. Tadqiqotlar ekologik tarbiyaning samaradorligi ko‘p jihatdan o‘qituvchining metodik yondashuvi, shaxsiy namunasi, fanlararo integratsiya, amaliy mashg‘ulotlar va darsdan tashqari ekologik tadbirlar bilan bevosita bog‘liq ekanini ko‘rsatadi. Shu sababli, ekologik tarbiyani boshlang‘ich sinflarda tizimli, izchil va bosqichma-bosqich yo‘lga qo‘yish dolzarb masala hisoblanadi.

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida ekologik madaniyatni shakllantirish jarayonida o‘qituvchi tomonidan tanlanadigan metodlar muhim o‘rin tutadi. Bu metodlar nafaqat nazariy bilim berishga, balki o‘quvchilarda tabiatga nisbatan ongli, hissiy va axloqiy munosabatni shakllantirishga xizmat qilishi lozim. Shu sababli, ta‘lim jarayonida faollashtiruvchi, interaktiv, kuzatuv va amaliy faoliyatga asoslangan metodlar ustuvor ahamiyat kasb etadi.

1. Kuzatuv va tajriba metodlari

Kuzatish ekologik tarbiyaning eng asosiy metodlaridan biridir. O‘quvchilar maktab hovlisi, bog‘, dalalar, hayvonot bog‘i yoki laboratoriyada o‘simlik va hayvonot dunyosini bevosita kuzatib, ularning hayoti, o‘sish jarayoni, o‘zaro bog‘liqligini o‘rganadilar. Bu metod orqali ularning tabiat haqidagi tasavvurlari kengayadi, ekologik ong mustahkamlanadi. Oddiy tajribalar (masalan, urug‘ unib chiqishini kuzatish) orqali o‘quvchilar ilmiy faoliyatga qiziq boshlaydilar.

2. Og‘zaki metodlar (suhbat, hikoya, tushuntirish)

Ekologik mavzularda qiziqarli hikoyalar, ertaklar, hayotiy misollar asosida olib boriladigan suhbatlar bolalarda tabiatga mehr, hayvonlarga rahm-shafqat kabi his-tuyg‘ularni uyg‘otadi. O‘qituvchi o‘zining shaxsiy kuzatishlari yoki real hayotiy voqealar orqali bolalarda ekologik mas‘uliyat tuyg‘usini rivojlantiradi.

3. O‘yin metodlari

Ekologik tarbiyada didaktik, rolli va dramatik o‘yinlar katta ahamiyatga ega. Masalan, “Tabiatni asragan qahramon”, “Ekologik patrul”, “Yashil politsiyachi” kabi o‘yinlar orqali bolalar tabiatni asrashga oid bilimlarni amaliy faoliyat orqali o‘zlashtiradilar. Rolli o‘yinlarda o‘quvchilar o‘zlarini o‘simlik, hayvon yoki tabiat muhofazachisi roliga tasavvur qilib, hissiy jihatdan tabiatga yaqinlashadilar.

4. Loyiha metodlari

“Yashil maktab”, “Mening daraxtim”, “Toza hovli – toza maktab” kabi kichik guruh yoki individual loyihalar orqali o‘quvchilar ekologik muammolarni o‘rganadilar, amaliy takliflar ishlab chiqadilar va atrof-muhitni muhofaza qilishga daxldor bo‘lgan real harakatlarni amalga oshiradilar. Loyiha metodi bolalarda tashabbuskorlik, tanqidiy fikrlash, mustaqil qaror qabul qilish ko‘nikmalarini rivojlantiradi.

5. Interaktiv metodlar

“Baliq skeleti”, “Aqliy hujum”, “Fikrlar xaritasi”, “Munosabat bildiring”, “Bahs-munozara” kabi usullar orqali o‘quvchilar ekologik muammolar ustida birgalikda fikr yuritadilar. Bu metodlar ular orasida hamkorlik, ekologik muammolarga nisbatan ijtimoiy pozitsiya shakllantirishga yordam beradi.

6. Ekologik ekskursiyalar

Tabiat qo‘ynida, ekologik markazlarda yoki hayvonot bog‘ida tashkil etiladigan sayohatlar o‘quvchilarning bilimlarini mustahkamlab, amaliy ko‘nikmalarini boyitadi. Ekskursiyalar davomida o‘qituvchi o‘quvchilar e‘tiborini tabiatdagi go‘zallik, o‘zaro bog‘liqlik va muhofaza zaruriyatiga qaratadi.

7. San‘at va ijodiy faoliyat metodlari

Tabiat manzaralarini chizish, tabiatga oid hikoya yoki she‘r yozish, atrof-muhitga oid sahna ko‘rinishlari yaratish orqali o‘quvchilarda ekologik estetik hislar shakllanadi. Bu usullar bolalarning ijtimoiy-emosional sohasini rivojlantirishga ham xizmat qiladi.

Ushbu metodlarning har biri o‘ziga xos yondashuvni talab qiladi. Ularni ta‘lim jarayonida tizimli va kombinatsiyalashgan holda qo‘llash orqali boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida ekologik madaniyatni shakllantirishda yuqori natijalarga erishish

mumkin. Eng asosiysi – o‘quvchilarda tabiatni sevish, asrash va ekologik muammolarga befarq bo‘lmaslik tuyg‘usini tarbiyalashdir.

MUHOKAMA

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida ekologik madaniyatni shakllantirish masalasi zamonaviy ta‘lim tizimida juda dolzarb hisoblanadi. Chunki aynan shu yoshda bolalar atrof-muhitga nisbatan birinchi tushunchalarni egallab, o‘zining hissiy va axloqiy munosabatlarini shakllantira boshlaydi. Shu bois, ekologik ongni erta yoshdan uyg‘otish ularning kelajakda tabiatni asrashga, ekologik muammolarga mas‘uliyat bilan yondashishga tayyor bo‘lishlarini ta‘minlaydi.

Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, boshlang‘ich sinf o‘quvchilariga ekologik tarbiya berishda faqat nazariy bilim berish yetarli emas. O‘quvchilar tabiat bilan bevosita muloqotda bo‘lishlari, kuzatuv va tajribalar orqali tabiat qonunlarini o‘rganishlari, shuningdek, o‘zlari ekologik muhofaza qilishda faol ishtirok etishlari zarur. Bunday yondashuv ularning ekologik ongini chuqurlashtiradi va ijtimoiy mas‘uliyatni mustahkamlaydi.

Zamonaviy pedagogik adabiyotlarda ekologik tarbiya jarayonida turli metod va usullarni kompleks qo‘llash tavsiya etiladi. Kuzatuv va tajriba metodlari orqali o‘quvchilar tabiiy muhitdagi o‘zgarishlarni mustaqil ravishda kuzatib, o‘rganadilar. O‘yinlar, rolli o‘yinlar va interaktiv metodlar ularning bilimlarini faollashtirib, ekologik muammolarga ijodiy yondashishga imkon yaratadi. Loyihalar esa o‘quvchilarda tashabbuskorlik va ijtimoiy faollikni rivojlantiradi, shu bilan birga amaliy ekologik faoliyatga jalb qiladi.

Ammo amaliyotda ekologik tarbiyaning maktablarda tizimli va izchil olib borilmasligi ko‘p uchraydigan muammo hisoblanadi. Ba‘zi maktablarda ekologik ta‘lim ko‘proq bayram tadbirlari va ma‘ruzalar bilan cheklanishi, darslar doirasida esa ekotarbiyaning yetarlicha e‘tibor olmashi kuzatiladi. Bu esa bolalarda ekologik madaniyatning chuqur va mustahkam shakllanishiga to‘sqinlik qiladi.

Yana bir muhim jihat — o‘qituvchining shaxsiy ekologik madaniyati va pedagogik mahorati. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, o‘qituvchi o‘z harakati, so‘zlari va tabiatga munosabatlari bilan o‘quvchilarga real namuna bo‘lishi ekologik madaniyatni shakllantirishda hal qiluvchi rol o‘ynaydi. Pedagoglarning metodik tayyorgarligi, ekologik bilimlari va innovatsion yondashuvlarni qo‘llashi ekologik tarbiyani samarali qilish imkonini beradi.

Shuningdek, ekologik tarbiya faqat maktab ichida emas, balki oila va jamiyatda ham davom ettirilishi kerakligi ta‘kidlanadi. Ota-onalar va mahalliy jamoatchilik bilan hamkorlikni kuchaytirish, ekologik madaniyatni rivojlantirish uchun keng imkoniyatlar yaratadi.

Tahlil natijalari shuni ko'rsatadiki, boshlang'ich sinflarda ekologik madaniyatni shakllantirish uchun:

- Maktab dasturlarida ekologik mavzularni yanada kengroq, tizimli va integratsiyalashgan tarzda kiritish;
- Darslarda amaliy va interaktiv usullarni faol qo'llash;
- Maktab atrof-muhitini ekologik jihatdan bezatish va uni bolalar uchun o'quv maydonchasiga aylantirish;
- O'qituvchilarning pedagogik va ekologik kompetensiyalarini oshirish;
- Ekologik loyihalar va tadbirlar orqali o'quvchilarning faol ishtirokini rag'batlantirish;
- Oilalar va mahalliy hamjamiyat bilan uzviy aloqalarni yo'lga qo'yish zarur.

Shu tariqa, boshlang'ich sinf o'quvchilarida ekologik madaniyatni shakllantirish tizimli, bosqichma-bosqich va ko'p qirrali pedagogik jarayon bo'lib, u bolalarning nafaqat bilim, balki ong, axloqiy va ijtimoiy fazilatlarini rivojlantirishga xizmat qiladi. Bu esa uzoq muddatda ekologik muammolarning oldini olish va barqaror rivojlanish maqsadlariga erishish uchun mustahkam asos yaratadi.

NATIJALAR

Tadqiqot natijalari boshlang'ich sinf o'quvchilarida ekologik madaniyatni shakllantirish jarayonining samaradorligini ko'rsatib berdi. O'rganish davomida quyidagi muhim jihatlar aniqlandi:

Ekologik madaniyatni shakllantirishda yoshning ahamiyati

Boshlang'ich sinf o'quvchilari ekologik bilimlarni tez va samarali o'zlashtiradilar. Bu yoshdagi bolalar atrof-muhitga nisbatan hissiy jihatdan sezgir va o'rganishga tayyor bo'ladilar. Shuning uchun erta yoshdan ekologik ongni shakllantirish ularning hayot tarzi va dunyoqarashiga mustahkam ta'sir ko'rsatadi.

Metodik yondashuvlarning ta'siri

Ekologik tarbiya jarayonida faol metodlar, jumladan, kuzatuv, o'yin, loyiha faoliyati va ekskursiyalarni qo'llash o'quvchilarning tabiatga bo'lgan qiziqishini oshirdi va ekologik tushunchalarni yanada mustahkamladi. Amaliy ishlar orqali bolalar o'zlari tabiatni himoya qilishda faol ishtirok etish imkoniga ega bo'ldilar, bu esa ularning ekologik mas'uliyatini oshirdi.

O'qituvchining roli

O'qituvchilarning ekologik tarbiyaga bo'lgan yondashuvi va shaxsiy namunasi o'quvchilarning ekologik madaniyati shakllanishida muhim omil bo'lib xizmat qildi. O'qituvchilar ekologik bilimlarni amaliy va qiziqarli usullar bilan o'rgatganda, o'quvchilar orasida tabiatga mehr va hurmat tuyg'usi kuchaydi.

Fanlararo integratsiya samarasi

Ekologik bilimlarni turli fanlar — tabiatshunoslik, tasviriy san'at, o'qish, jismoniy tarbiya va texnologiya darslarida birlashtirish o'quvchilarning ekologik tushunchalarini kengaytirishga xizmat qildi. Bunday yondashuv o'quvchilarni tabiat bilan bog'liq bilimlarni turli nuqtai nazardan qamrab olishga undadi.

Tizimli yondashuv zaruriyati

Tadqiqot davomida aniqlanganki, ekologik tarbiya faqat maxsus tadbirlar yoki bayramlar doirasida emas, balki maktab ta'lim jarayonining har bir bosqichida, doimiy va tizimli ravishda olib borilishi lozim. Bu esa ekologik madaniyatning chuqur va barqaror shakllanishini ta'minlaydi.

Jamiyat va ota-onalar ishtiroki

O'quvchilarning ekologik madaniyati faqat maktabda emas, balki oilaviy va jamiyat muhitida ham qo'llab-quvvatlanishi kerakligi aniqlandi. Ota-onalar va mahalliy jamoatchilikning ekologik tarbiyadagi faolligi bolalarda ekologik mas'uliyatni kuchaytiradi.

Shu bilan birga, ekologik madaniyatni shakllantirishda mavjud bo'lgan ba'zi muammolar ham qayd etildi. Jumladan, barcha maktablarda ekologik tarbiya uchun zarur sharoit va metodik qo'llanmalar yetarli emas, ayrim o'qituvchilar ekologik masalalarga yetarlicha tayyor emasligi aniqlangan. Bu holatlar ekologik madaniyatning bir xilda rivojlanishiga to'sqinlik qiladi.

Natijalardan kelib chiqib, boshlang'ich sinf o'quvchilarida ekologik madaniyatni shakllantirish uchun metodik tayyorgarlikni oshirish, maktablarda ekologik ta'limni tizimli tashkil etish, hamda ota-ona va jamoatchilik ishtirokini faollashtirish zarurligi aniqlandi. Shu yo'nalishda amalga oshirilgan ishlar bolalarda atrof-muhitga nisbatan ijobiy munosabatni barqarorlashtiradi va ularning kelajakda ekologik jihatdan mas'uliyatli shaxslar bo'lib yetishishiga asos yaratadi.

XULOSA

Boshlang'ich sinf o'quvchilarida ekologik madaniyatni shakllantirish erta yoshdan boshlab tizimli va kompleks yondashuvni talab qiladi. Faol metodlar va o'qituvchining shaxsiy namunasi bu jarayonda muhim ahamiyatga ega. Fanlararo integratsiya va amaliy faoliyat orqali o'quvchilarda tabiatga hurmat va mas'uliyat tuyg'usi mustahkamlanadi. Shuningdek, ota-ona va jamiyatning ekologik tarbiyadagi roli katta. Shu yo'l bilan bolalarda barqaror ekologik madaniyat vujudga keladi, bu esa kelajakda atrof-muhitni asrashga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Abdullaev, M. (2010). Boshlang'ich ta'limda ekologik tarbiya metodlari. Toshkent: Ta'lim nashriyoti.
2. Saodat, I. Ko 'k' leksemasining etimologik tavsifi. O 'zbekiston, 75.

3. Tursunov, O. (2012). Maktabda ekologik madaniyatni rivojlantirish. *Pedagogika va psixologiya jurnal*, 1(8), 45-53.
4. Xolmurodova, D. (2014). Ekologik madaniyatni shakllantirishda o'qituvchining roli. *O'zbekiston ta'lim tizimi*, 2, 29-36.
5. UNESCO. (2017). *Education for Sustainable Development Goals: Learning Objectives*. Paris: UNESCO Publishing.
6. Karimov, S. (2018). *Boshlang'ich sinfda tabiatni muhofaza qilish bo'yicha dars metodikasi*. Toshkent: Fan va ta'lim.
7. Jones, P., & Williams, R. (2015). Environmental Education and Primary School Students. *Journal of Environmental Education*, 46(1), 12-24.
8. *Respublika ekologik ta'lim konsepsiyasi* (2019). Toshkent: Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi.
9. Sharipova, N. (2022). Innovatsion usullar yordamida ekologik tarbiya. *Pedagogika va innovatsiyalar*, 4, 61-68.
10. Smith, A. (2018). Teaching Young Children about the Environment: Methods and Approaches. *Early Childhood Education Journal*, 46(3), 325-334.
11. *O'zbekiston Respublikasi ta'lim to'g'risidagi qonun* (2020).
12. Shermatova, U. Sh. (2024). Boshlang'ich sinf o'quvchilarida ekologik madaniyatni rivojlantirish xususiyatlari. *Inter Education & Global Study*, 10, 1-7.
13. Xoliyarova, X. Ch. (2024). Boshlang'ich sinflarda tabiiy fanlarni o'qitishda o'quvchilarning ekologiyaga oid tushunchalarini kreativ yondashuv asosida takomillashtirish metodikasi. *Ustozlar uchun*, 51(2), 159-165.
14. Soatov, O. E. (2025). Boshlang'ich sinf o'quvchilariga dars va sinfdan tashqari mashg'ulotlarda ekologik madaniyatni takomillashtirish. *Research Focus International Scientific Journal*, 4(1), 139-142.
15. Kurbanova, G., & Aminova, D. (2024). Boshlang'ich ta'limda ekologik tarbiya masalalari. *Modern Science and Research*, 12, 185-188.
16. Tursunova, M., & Jumayeva, M. (2023). Boshlang'ich sinf o'quvchilarini sinf va sinfdan tashqari mashg'ulotlar jarayonida texnologiyaga qiziqishini shakllantirish metodlari. *Interpretation and Researches*, 1(1), 1-7.
17. Мардонова, Р. О. Teaching Four Skills In The Primary Classroom Обучение Четырём Навыкам В Начальной Школе. *Журнал выпускается ежемесячно, публикует статьи по гуманитарным наукам. Подробнее на*, 116.
18. Djabbarova, S., Tadjieva, M., & Ra'no Mardonova, G. T. (2020). Problem Based Learning and Its Efficiency in Teaching Process. *European Journal of Molecular & Clinical Medicine*, 7(2), 291-296.
19. Мардонова, Р. О. Обучение Четырём Навыкам В Начальной Школе. *Гуманитарный трактат*, (21), 113-116.
20. Ochildieva, M. R. (2019). The Study of the Modification of Sounds in Coherent Speech in English and Uzbek Languages. *European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences Vol*, 7(12).
21. Mardonova, R. O., & Turdieva, O. O. K. (2018). The Impact Of Tpr Method On Children's Vocabulary Learning Process. *Гуманитарный трактат*, (29), 122-123.